

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

**Εθνική Στρατηγική για την Πρόληψη και Διαχείριση της Βίας στο Σχολείο
2018 - 2022**

Παρατηρητήριο για τη Βία στο Σχολείο
(Συντονισμός Σχεδιασμού Εθνικής Στρατηγικής)
Οκτώβριος 2018

Περιεχόμενα

A. Εισαγωγή.....	3
B. Ορισμός.....	4
Γ. Όραμα.....	5
Δ. Σκοπός.....	5
Ε. Μεθοδολογία.....	6
ΣΤ. Περιεχόμενο της Εθνικής Στρατηγικής.....	8
I. Δημιουργία συστημάτων πληροφόρησης.....	8
II. Νομικά και διοικητικά μέτρα για πρόληψη και διαχείριση της βίας στο σχολείο.....	11
III. Ενίσχυση δομών.....	14
IV. Εμπλουτισμός γνώσεων και ενίσχυση δεξιοτήτων για ανάπτυξη ειρηνικών στάσεων και συμπεριφορών από μαθητές/τριες.....	18
V. Συμμετοχή των παιδιών.....	20
VI. Ενδυνάμωση γονιών/κηδεμόνων, εκπαιδευτικών, διευθυντικής ομάδας.....	22
Z. Παρακολούθηση της εφαρμογής της Εθνικής Στρατηγικής.....	25
H. Εταίροι Εθνικής Στρατηγικής.....	27
Συντημήσεις.....	30
Βιβλιογραφία.....	31

A. Εισαγωγή

Αποτελεί πραγματικότητα ότι ο χώρος του σχολείου εκθέτει πολλά παιδιά στη βία, παραβιάζοντας με αυτό τον τρόπο τα δικαιώματά τους, συμπεριλαμβανομένου και του δικαιώματός τους στην εκπαίδευση (Pinheiro, 2006). Τα ίδια τα παιδιά επιβεβαιώνουν ότι η βία επηρεάζει την προσέλευσή τους στο σχολείο, τη δυνατότητά τους για μάθηση και την ολοκλήρωση της εκπαίδευσής τους. Επιπρόσθετα, μέσα από τον ρόλο του «θύτη» ή «θύματος» ή «μάρτυρα» των περιστατικών βίας, τα παιδιά μαθαίνουν ότι η βία είναι αποδεκτός τρόπος για το ισχυρό και επιθετικό άτομο να παίρνει αυτό που θέλει από το συγκριτικά αδύναμο άτομο ή από το άτομο που επιλέγει να έχει ειρηνική συμπεριφορά (ό.π.π.).

Παρόλο που τα ΜΜΕ, με την προβολή ακραίων περιστατικών βίας, καλλιεργούν στην κοινή γνώμη την εντύπωση ότι υπάρχει έντονο το φαινόμενο της βίας στα σχολεία, η πραγματικότητα καταδεικνύει ότι τέτοια περιστατικά είναι μεμονωμένα. Όπως αναφέρεται στην έρευνα του Στυλιανού (2007) για τη νεανική παραβατικότητα στην Κύπρο, *«τα ψηλότερα ποσοστά και οι ψηλότερες συχνότητες ανάμειξης εμφανίζονται στις λιγότερο σοβαρές παραβάσεις»* (σ. 263). Επιπρόσθετα, με βάση τα αποτελέσματα της έρευνας των Παπαδόπουλου, Καραγιάννη, Ιερείδη & Βλάμη (2011), η οποία αφορά στη βία στο σχολείο, προκύπτει ότι η βία στο κυπριακό δημόσιο σχολείο είναι αρκετά περιορισμένη και σχετίζεται, κυρίως, με λεκτική βία, μικροβιαιότητες και εκφοβιστική συμπεριφορά.

Πάγια θέση του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού (στο εξής Υ.Π.Π.) είναι ότι καμία μορφή βίας δεν πρέπει να γίνεται ανεκτή και το κάθε μέλος της σχολικής κοινότητας, και ιδιαίτερα το κάθε παιδί, έχει δικαίωμα να νιώθει ασφάλεια στο σχολείο και να απολαμβάνει τη διαδικασία της μάθησης.

Η Εθνική Στρατηγική Ενάντια στη Βία στο Σχολείο (στο εξής Εθνική Στρατηγική) στοχεύει σε μια εθνική συμμαχία για μια ποιοτική εκπαίδευση, σε ένα ασφαλές και φιλικό σχολικό περιβάλλον, το οποίο να προάγει ειρηνικές στάσεις και αξίες.

Η Εθνική Στρατηγική καθοδηγείται από τις πρόνοιες της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού και συγκεκριμένα:

- α. Τη διασφάλιση των δικαιωμάτων του παιδιού, χωρίς καμία διάκριση ως προς τη φυλή, το χρώμα, το φύλο, τη γλώσσα, τη θρησκεία, τις πολιτικές ή άλλες πεποιθήσεις του παιδιού ή των γονέων ή κηδεμόνων του, την υπηκοότητα, την εθνική ή

- κοινωνική καταγωγή, την περιουσιακή κατάσταση, την ανικανότητα, τη γέννηση, τον σεξουαλικό προσανατολισμό ή οποιαδήποτε άλλη κατάσταση (άρθρο 2).
- β. Τη διασφάλιση του συμφέροντος του παιδιού κατά τη λήψη οποιασδήποτε απόφασης η οποία το επηρεάζει άμεσα ή έμμεσα (άρθρο 3).
  - γ. Τη διασφάλιση της ζωής, της επιβίωσης και της ανάπτυξης του παιδιού (άρθρο 6).
  - δ. Τον σεβασμό στο δικαίωμα του παιδιού να εκφράζει τις απόψεις του και να συμμετέχει στη λήψη αποφάσεων που το αφορούν, ανάλογα με την ηλικία και τον βαθμό ωριμότητάς του (άρθρο 12).
  - ε. Την προστασία του παιδιού από κάθε μορφή βίας (άρθρο 19).
  - στ. Την πρόσβαση του παιδιού σε υψηλής ποιότητας εκπαίδευση, η οποία να ανταποκρίνεται στις ανάγκες του και να αποσκοπεί, ανάμεσα σε άλλα, στην ανάπτυξη της προσωπικότητάς του και στην πληρέστερη δυνατή ανάπτυξη των ικανότητων του, στον σεβασμό στα δικαιώματα του ανθρώπου, στην προετοιμασία για μια υπεύθυνη ζωή σε μια ελεύθερη κοινωνία και στον σεβασμό για το περιβάλλον (άρθρα 28 και 29).
  - ζ. Την πρόσβαση σε υπηρεσίες αποκατάστασης, με στόχο τη σωματική και ψυχολογική ανάρρωση και την κοινωνική επανένταξη κάθε παιδιού-θύματος οποιασδήποτε μορφής κακοποίησης σε περιβάλλον που ευνοεί την υγεία, τον αυτοσεβασμό και την αξιοπρέπειά του (άρθρο 39).
  - η. Τον σεβασμό στην ιδιωτική ζωή του παιδιού (άρθρο 16).

Για την υλοποίηση των στόχων της, η Εθνική Στρατηγική επιστρατεύει νομικά, διοικητικά, κοινωνικά και εκπαιδευτικά μέτρα σε όλα τα επίπεδα πρόληψης (πρωτογενές, δευτερογενές και τριτογενές).

Δεν έχουν συμπεριληφθεί δράσεις που αφορούν στην πρόληψη και διαχείριση της σεξουαλικής κακοποίησης και της ασφάλειας στο διαδίκτυο, διότι αυτές συμπεριλαμβάνονται στις Στρατηγικές:

- Εθνική Στρατηγική και το Σχέδιο Δράσης για την Καταπολέμηση της Σεξουαλικής Κακοποίησης και Εκμετάλλευσης Παιδιών και της Παιδικής Πορνογραφίας.
- Εθνική Στρατηγική Κυβερνοασφάλειας.

B. Ορισμός

Σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας, η βία ορίζεται ως η σκόπιμη χρήση φυσικής δύναμης ή εξουσίας, είτε με μορφή απειλής είτε εμπράκτως, κατά του εαυτού, ενός άλλου προσώπου ή εναντίον μιας ομάδας ή μιας κοινότητας, η οποία είτε επιφέρει ή έχει μεγάλη πιθανότητα να επιφέρει τραυματισμό, θάνατο, ψυχολογική βλάβη, δυσλειτουργική ανάπτυξη ή στέρηση (WHO, 2002).

Η σχολική βία είναι η βία που εκδηλώνεται μεταξύ των μελών της σχολικής κοινότητας (μαθητές/τριες, εκπαιδευτικοί, διευθυντική ομάδα, άλλοι επαγγελματίες που εργάζονται στη σχολική μονάδα), στον χώρο του σχολείου και στη διαδρομή από και προς αυτό, κατά τη διάρκεια σχολικών εκδηλώσεων/δραστηριοτήτων και στη διαδρομή από και προς αυτές, καθώς επίσης και στον ψηφιακό χώρο. Περιλαμβάνει ένα εύρος συμπεριφορών, από την προσβολή μέχρι την αφαίρεση ζωής. Μορφές της σχολικής βίας είναι η σωματική, η ψυχολογική, η σεξουαλική και ο σχολικός εκφοβισμός (UNESCO, 2017).

Γ. Όραμα

Όραμα του Υ.Π.Π. είναι να διασφαλίσει, μέσα από την εφαρμογή της Εθνικής Στρατηγικής, ότι τα σχολεία μας είναι ασφαλή, δημοκρατικά και φιλικά προς το παιδί και ότι αποτελούν χώρους όπου όλα τα παιδιά έχουν ενεργό συμμετοχή, απολαμβάνουν τα δικαιώματά τους, συναποφασίζουν, αποκτούν γνώσεις και δεξιότητες, καλλιεργούν αξίες και στάσεις ζωής που τα οδηγούν στο να αναπτύξουν το μέγιστο των δυνατοτήτων τους.

Δ. Σκοπός

Σκοπός της Εθνικής Στρατηγικής είναι η προαγωγή και η διατήρηση ενός ασφαλούς και φιλικού σχολικού περιβάλλοντος για όλα τα μέλη της σχολικής κοινότητας, στο οποίο:

- I. Ο/Η κάθε μαθητής/τρια συμμετέχει ενεργά στη σχολική ζωή και την εκπαιδευτική διαδικασία, ανεξάρτητα από ιδιαιτερότητες που σχετίζονται με χαρακτηριστικά όπως το φύλο, το χρώμα, η εμφάνιση, η εθνικότητα, η κοινότητα ή η θρησκευτική ομάδα, το καθεστώς παραμονής στη χώρα, η καταγωγή, οι θρησκευτικές ή άλλες πεποιθήσεις, η αναπηρία, η ηλικία, ο σεξουαλικός προσανατολισμός, η ταυτότητα φύλου, η γλώσσα, η προφορά, οι συνήθειες, το επάγγελμα των γονιών/κηδεμόνων, η κοινωνικοοικονομική κατάσταση ή η κουλτούρα (Υ.Π.Π., 2016).
- II. Ικανοποιούνται οι ανάγκες των μαθητών/τριών για γνώσεις, δεξιότητες και στάσεις ζωής.
- III. Προάγονται γνώσεις, στάσεις και δεξιότητες που διασφαλίζουν την ισότητα των φύλων.
- IV. Προάγεται και προστατεύεται η σωματική και ψυχολογική ευημερία των μαθητών/τριών και των εκπαιδευτικών.
- V. Εμπλέκεται η οικογένεια, η κοινότητα και η ευρύτερη Πολιτεία στην ανάπτυξη και την εφαρμογή όλων των πολιτικών και προγραμμάτων του σχολείου, συμπεριλαμβανομένων αυτών που αφορούν στην προστασία των μαθητών/τριών από κάθε

μορφή βίας και που διδάσκουν στους/στις μαθητές/τριες να σέβονται το δικαίωμα των άλλων για προστασία από κάθε μορφή βίας.

E. Μεθοδολογία

Για τον σχεδιασμό της Εθνικής Στρατηγικής δημιουργήθηκε Ομάδα Εργασίας στο Υ.Π.Π., η οποία εργάστηκε για το θέμα, από τον Μάρτιο μέχρι και τον Δεκέμβριο του 2017. Τον συντονισμό του σχεδιασμού της Εθνικής Στρατηγικής ανέλαβε το Παρατηρητήριο για τη Βία στο Σχολείο (στο εξής ΠΑ.ΒΙ.Σ.).

Οι δράσεις που περιλήφθηκαν στην Εθνική Στρατηγική απορρέουν από τα ακόλουθα:

- (i) Τις υποχρεώσεις της Κυπριακής Δημοκρατίας στη βάση της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού.
- (ii) Τις εισηγήσεις του Ο.Η.Ε., της UNESCO και του Συμβουλίου της Ευρώπης στο θέμα για τη βία στα σχολεία.
- (iii) Τη διεθνή βιβλιογραφία και εμπειρία.
- (iv) Πορίσματα και εισηγήσεις επιστημονικών ερευνών.
- (v) Τα δεδομένα που χαρακτηρίζουν την υφιστάμενη κατάσταση στην Κύπρο και συγκεκριμένα τα προβλήματα που αφορούν στην πρόληψη και διαχείριση της βίας στο σχολείο, όπως αυτά έχουν εντοπιστεί μετά τη χαρτογράφηση των διαδικασιών και απόψεων λειτουργιών των αρμόδιων υπηρεσιών του Υ.Π.Π., των Υπηρεσιών Κοινωνικής Ευημερίας, της Αστυνομίας και των Υπηρεσιών Ψυχικής Υγείας Παιδιού και Εφήβου.
- (vi) Τις απόψεις Ανεξάρτητων Θεσμών Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων στην Κύπρο για τη βία στο σχολείο.
- (vii) Τις απόψεις Μη-Κυβερνητικών Οργανώσεων, Εκπαιδευτικών Οργανώσεων, Οργανωμένων Συνόλων Γονέων και Κηδεμόνων, Επαγγελματικών Συνδέσμων, Συνδέσμων ειδικών ενδιαφερόντων που σχετίζονται με το θέμα της βίας στο σχολείο. Οι απόψεις των εταίρων λήφθηκαν, αρχικά, μέσα από κατ' ιδίαν συναντήσεις με το ΠΑ.ΒΙ.Σ. και, στη συνέχεια, γραπτώς, μετά από πρόσκληση του Υπουργού Παιδείας και Πολιτισμού.

Οι απόψεις της Παγκύπριας Συντονιστικής Επιτροπής Μαθητών (Π.Σ.Ε.Μ.) δεν κατέστη δυνατό να ληφθούν στο στάδιο του σχεδιασμού της Εθνικής Στρατηγικής λόγω δυσκολίας στην επικοινωνία μαζί της.

Οι απόψεις των μαθητών/τριών, για το θέμα της βίας στο σχολείο, έχουν συλλεχθεί μέσα από Παγκύπρια έρευνα που εκπόνησε το ΠΑ.ΒΙ.Σ., στην οποία συμμετείχαν μαθητές/τριες από τη Δημοτική και Μέση Εκπαίδευση. Οι απόψεις των μαθητών/τριών θα αξιοποιηθούν στο στάδιο υλοποίησης των δράσεων της Εθνικής Στρατηγικής.

Μετά την ολοκλήρωση του σχεδιασμού της Εθνικής Στρατηγικής το κείμενο στάλθηκε στους εταίρους για δήλωση ενδιαφέροντος για συμμετοχή στις δράσεις.

ΣΤ. Περιεχόμενο της Εθνικής Στρατηγικής

I. Δημιουργία συστημάτων πληροφόρησης

Η επίτευξη του στόχου για προαγωγή και διατήρηση ενός ασφαλούς και φιλικού σχολικού περιβάλλοντος, προϋποθέτει την ύπαρξη μηχανισμών συλλογής, κωδικοποίησης και ανάλυσης δεδομένων και αναφοράς βασικών αποτελεσμάτων γύρω από το φαινόμενο της βίας στο σχολείο. Τέτοια δεδομένα είναι απαραίτητα για τη χαρτογράφηση της κατάστασης που αφορά στην έκταση και τις μορφές της βίας στο σχολείο, στον εντοπισμό των αναγκών, στην αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας των υφιστάμενων παρεμβάσεων/Προγραμμάτων και στον βαθμό στον οποίο αυτά συμβάλλουν στη μείωση της βίας.

Στη βάση των πιο πάνω, οι στόχοι της θεματικής διαμορφώθηκαν ως ακολούθως:

- (i) Ανάπτυξη συστήματος συλλογής, κωδικοποίησης και ανάλυσης δεδομένων και αναφοράς βασικών αποτελεσμάτων για τη βία στο σχολείο, σε επίπεδο σχολικής μονάδας.
- (ii) Ανάπτυξη συστήματος συλλογής, κωδικοποίησης και ανάλυσης δεδομένων και αναφοράς αποτελεσμάτων για τη βία στο σχολείο, σε εθνικό επίπεδο (Υ.Π.Π.).
- (iii) Δημιουργία κεντρικής τράπεζας δεδομένων για σκοπούς παρακολούθησης της έκτασης και των μορφών της βίας και διαμόρφωση πολιτικής από το Υ.Π.Π.
- (iv) Εκπόνηση ερευνών που αφορούν στη βία στο σχολείο.

Δράσεις

1. Δημιουργία συστήματος διαχρονικής συλλογής, κωδικοποίησης και ανάλυσης δεδομένων και αναφοράς βασικών αποτελεσμάτων για τις μορφές και την έκταση της βίας στη σχολική μονάδα, τη συσχέτισή της με διάφορες παραμέτρους που καθορίζουν την ιδιαιτερότητα του σχολείου και τον βαθμό οργάνωσης της σχολικής μονάδας να προλάβει και να διαχειριστεί τη βία. Η συλλογή δεδομένων θα χρησιμοποιείται από την ίδια τη σχολική μονάδα, με στόχο την παρακολούθηση του φαινομένου και την ανάπτυξη σχεδίου δράσης για πρόληψη και διαχείρισή του.
2. Ανάπτυξη συστήματος διαχρονικής συλλογής, κωδικοποίησης και ανάλυσης δεδομένων και αναφοράς βασικών συμπερασμάτων για τη βία στο σχολείο, σε επίπεδο Υ.Π.Π., με στόχο τη δημιουργία τράπεζας δεδομένων.
3. Εκπόνηση ερευνών που αφορούν στη βία στο σχολείο, οι οποίες θα εμπλουτίσουν την τράπεζα δεδομένων (δράση 2 πιο πάνω) με στοιχεία για τις, πιθανές, πιο κάτω θεματικές:
  - α. Μορφές και έκταση της θυματοποίησης στο σχολείο.
  - β. Μορφές και έκταση της εκδήλωσης της βίας στο σχολείο.
  - γ. Απόψεις των μαθητών/τριών, γονιών/κηδεμόνων και εκπαιδευτικών για να αποτυπωθεί η εμπειρία τους αναφορικά με τη βία στο σχολείο (ποιοτική έρευνα).
  - δ. Τα αίτια της βίας στο σχολείο και πώς οι διάφορες μορφές της σχετίζονται μεταξύ τους.
  - ε. Ανάπτυξη εργαλείου που να επιτρέπει στη σχολική μονάδα/στους εκπαιδευτικούς να αναγνωρίσουν μαθητές/τριες που είναι ευάλωτοι/ες στη βία (είτε να την ασκήσουν είτε να τη δεχτούν).
  - στ. Η ακριβής φύση των κινδύνων που αντιμετωπίζουν οι ανήλικοι στο διαδίκτυο, πώς αυτοί οι κίνδυνοι μεταβάλλονται διαχρονικά και πώς μετριάζονται από τις παρεμβάσεις.
  - ζ. Αποτελεσματικότητα των υφιστάμενων παρεμβάσεων σε σχέση με: α) την προστασία των μαθητών/τριών από τη βία στο σχολείο και β) την παροχή στήριξης σε μαθητές/τριες που εκδηλώνουν βία, σε πρωτογενές, δευτερογενές και τριτογενές επίπεδο.
  - η. Οικονομικό κόστος της βίας στο σχολείο.
  - θ. Ποσοστό των παιδιών με αναπηρίες που ασκούν ή βιώνουν βία στον χώρο του σχολείου.
  - ι. Μέτρηση των μορφών και της έκτασης της δομικής βίας στους μαθητές/τριες από το ίδιο το εκπαιδευτικό σύστημα (δομή, οργάνωση, προσβασιμότητα) και τη μη ικανοποίηση των εκπαιδευτικών αναγκών των παιδιών, με έμφαση στις ευάλωτες ομάδες, που φοιτούν σε αυτό.
  - ια. Ανάπτυξη πρότασης για δημιουργία μηχανισμού για τακτή συλλογή των απόψεων των παιδιών που λαμβάνουν

ειδική αγωγή και εκπαίδευση, με στόχο την ανατροφοδότηση/αξιολόγηση των υπηρεσιών και των προγραμμάτων εκπαίδευσης.

ιβ. Αξιολόγηση του θεσμού των Μαθητικών Συμβουλίων, με στόχο τη λήψη μέτρων για μεγιστοποίηση του βαθμού συμμετοχής τους στη λήψη αποφάσεων που τα αφορούν.

ιγ. Έμφυλη βία στο σχολείο.

ιδ. Εκδήλωση και χαρακτηριστικά (i) των διακρίσεων λόγω του σεξουαλικού προσανατολισμού και της ταυτότητας φύλου, (ii) του εκφοβισμού και (iii) της ρητορικής μίσους στα σχολεία. Αναφορά στα σχετικά μέτρα, στις πρωτοβουλίες ή / και στα προγράμματα που εφαρμόζονται.

II. Νομικά και διοικητικά μέτρα για πρόληψη και διαχείριση της βίας στο σχολείο

Η προστασία των μαθητών/τριών από κάθε μορφή βίας στο σχολείο και η πρόσβασή τους σε υπηρεσίες αποκατάστασης και στήριξης πρέπει να διασφαλίζεται από την εθνική νομοθεσία.

Ξεκάθαρος, επίσης, πρέπει να είναι ο τρόπος με τον οποίο εφαρμόζεται η νομοθεσία σε πρακτικό επίπεδο, μέσα από πολιτικές και διαδικασίες σε επίπεδο σχολικής μονάδας, Υ.Π.Π. και διυπηρεσιακής συνεργασίας.

Όλες οι σχετικές πολιτικές και διαδικασίες πρέπει να γνωστοποιούνται στους/στις μαθητές/τριες και στους γονείς/κηδεμόνες τους και να προβλέπουν μηχανισμούς ελέγχου της εφαρμογής τους.

Τα νομικά και διοικητικά μέτρα που προτείνονται στην Εθνική Στρατηγική ενισχύουν τους αναθεωρημένους Κανονισμούς Λειτουργίας των Δημόσιων Σχολείων Μέσης Εκπαίδευσης του 2017 και τους υπό αναθεώρηση Κανονισμούς Λειτουργίας των Δημόσιων Σχολείων Δημοτικής Εκπαίδευσης, με συγκεκριμένες πρόνοιες που αφορούν στην πρόληψη και διαχείριση της βίας στο σχολείο.

Οι στόχοι της θεματικής είναι:

- (i) Η ανάπτυξη και εφαρμογή ενιαίας πολιτικής, σε επίπεδο Υ.Π.Π., για την πρόληψη και διαχείριση της βίας στο σχολείο.
- (ii) Η λήψη νομικών και διοικητικών μέτρων για καλύτερη διασφάλιση του δικαιώματος του παιδιού για προστασία από τη βία στο σχολείο.
- (iii) Η λήψη νομικών και διοικητικών μέτρων για καλύτερη διασφάλιση του δικαιώματος του παιδιού για πρόσβαση σε υπηρεσίες αποκατάστασης και στήριξης.

Δράσεις

1. Μελέτη του νομικού πλαισίου που αφορά στο δικαίωμα του παιδιού στην ιδιωτική ζωή (προσωπικά δεδομένα) σε σχέση με τη συνεργασία/ανταλλαγή πληροφοριών που χρειάζεται να έχουν μεταξύ τους οι επαγγελματίες από διαφορετικές κρατικές Υπηρεσίες. Στόχος είναι η ανάληψη νομικών ή διοικητικών μέτρων για διασφάλιση των δικαιωμάτων του παιδιού.
2. Μελέτη του νομικού πλαισίου με στόχο τη λήψη νομικών ή/και διοικητικών μέτρων για διασφάλιση του δικαιώματος του παιδιού να λαμβάνει υπηρεσίες ψυχολογικής αξιολόγησης, στήριξης και θεραπείας στις περιπτώσεις που οι επαγγελματίες αξιολογούν ότι αυτό εξυπηρετεί το συμφέρον του, αλλά δεν υπάρχει συγκατάθεση του ενός ή και των δύο γονέων/κηδεμόνων.
3. Ανάπτυξη πολιτικής για τη Σωματική Υποστηρικτική Παρέμβαση.
4. Ετοιμασία Οδηγού Πρόληψης και Διαχείρισης της Βίας και της Παραβατικότητας στο Σχολείο, ο οποίος θα σταλεί στις σχολικές μονάδες και θα παρουσιάζει την πολιτική του Υ.Π.Π. για το θέμα.
Ο Οδηγός θα εκδοθεί και σε φιλική προς το παιδί έκδοση και θα γνωστοποιείται και στους γονείς.
Ο Οδηγός θα περιλαμβάνει, ανάμεσα σε άλλα, τα ακόλουθα:
  - α. Όραμα-Σκοπό-Στόχους (σε σχέση με τη βία στο σχολείο).
  - β. Σχετικούς ορισμούς και έννοιες.
  - γ. Νομικό/Διοικητικό πλαίσιο (αναφορά σε υφιστάμενη νομοθεσία/κανονισμούς/εγκύκλιες οδηγίες).
  - δ. Ηθικό κώδικα και πρότυπα πρακτικής εκπαιδευτικών.
  - ε. Διαδικασίες διαχείρισης περιστατικών βίας στο σχολείο, οι οποίες ορίζουν τον ρόλο του κάθε εμπλεκόμενου/αρμόδιου επαγγελματία.
  - στ. Διαδικασίες υποβολής παραπόνου από μαθητή/τρια, γονέα/κηδεμόνα, εκπαιδευτικό, σε επίπεδο σχολικής μονάδας και σε επίπεδο Υ.Π.Π.
  - ζ. Ρόλος και καθήκοντα Επιτροπής Αγωγής Υγείας και Πρόληψης της Ενδοσχολικής Βίας.
  - η. Υποστηρικτικό δίκτυο σχολικής μονάδας (επαγγελματίες, υπηρεσίες, πηγές κ.τ.λ.).
  - θ. Εκπαιδεύσεις και Αξιολογημένα Προγράμματα που υπάρχουν διαθέσιμα στη σχολική μονάδα.
5. Ανάπτυξη «Ηθικού Κώδικα και Προτύπων Πρακτικής» για τους εκπαιδευτικούς Προδημοτικής, Δημοτικής και Μέσης εκπαίδευσης.
6. Θεσμοθέτηση διαδικασιών διαχείρισης περιστατικών βίας στο σχολείο, οι οποίες θα ορίζουν και τον ρόλο του κάθε εμπλεκόμενου επαγγελματία (θα συμπεριλαμβάνεται στον Οδηγό Πρόληψης και Διαχείρισης της Βίας στο Σχολείο).
7. Ετοιμασία Οδηγού στον οποίο θα συμπεριλαμβάνονται τα ακόλουθα:

<p>α. Αρχές και πολιτικές σχετικά με τα Λ.Ο.Α.Τ.Κ.Ι.+ θέματα.</p> <p>β. Έννοιες και πληροφορίες σχετικά με τα Λ.Ο.Α.Τ.Κ.Ι.+ θέματα.</p> <p>γ. Διαχείριση ομοφοβικών και τρανσφοβικών περιστατικών στα σχολεία.</p> <p>δ. Καλές πρακτικές σχετικά με τα Λ.Ο.Α.Τ.Κ.Ι.+ θέματα.</p>
<p>8. Δημιουργία μηχανισμού υποβολής και διαχείρισης παραπόνου που υποβάλλεται από μαθητή/τρια ή γονέα/κηδεμόνα ή εκπαιδευτικό:</p> <p>α) σε επίπεδο σχολικής μονάδας</p> <p>β) σε επίπεδο Υ.Π.Π.</p> <p>Ο μηχανισμός υποβολής παραπόνου που θα απευθύνεται προς τους/τις μαθητές/τριες θα είναι φιλικός προς το παιδί.</p>
<p>9. Ανάπτυξη πλαισίου και διαδικασιών που να διασφαλίζουν ότι το άτομο ή η Επιτροπή που λαμβάνει απόφαση που αφορά μαθητή/τρια: α) αξιολογεί το συμφέρον του παιδιού στη βάση ρητών, σαφώς προσδιορισμένων και κατά το δυνατόν μετρήσιμων και αντικειμενικών κριτηρίων· β) δίνει σε αυτό πρωταρχική σημασία. Το πλαίσιο και οι διαδικασίες που θα αναπτυχθούν θα είναι στη βάση της νομολογίας του άρθρου 3 της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού και των εισηγήσεων της Επιτροπής Προστασίας των Δικαιωμάτων του Παιδιού.</p>
<p>10. Στήριξη σχολικής μονάδας για ανάπτυξη πολιτικής θετικής διαχείρισης συμπεριφοράς.</p>
<p>11. Ανάπτυξη διαδικασιών, σε επίπεδο Υ.Π.Π., για τη διασφάλιση της εφαρμογής των εγκύκλιων οδηγιών (θα συμπεριλαμβάνεται στον Οδηγό Πρόληψης και Διαχείρισης της Βίας στο Σχολείο).</p>
<p>12. Καθορισμός και υποστήριξη του ρόλου της Επιτροπής Αγωγής Υγείας και Πρόληψης της Ενδοσχολικής Βίας που υπάρχει στις σχολικές μονάδες, ώστε να περιλαμβάνει τη συλλογή δεδομένων, τον σχεδιασμό δράσεων και την παρακολούθηση και αξιολόγηση των δράσεων, σε συνεργασία με τον/τη Διευθυντή/τρια και τον/την Επιθεωρητή/τρια.</p>
<p>13. Ανάπτυξη διαδικασιών για τη χρήση του εργαλείου αναγνώρισης των ευάλωτων ομάδων (βλέπε Θεματική Ι, δράση 3, σημείο ε) από τους εκπαιδευτικούς, με στόχο τον σχεδιασμό πολιτικής από το σχολείο για καλύτερη ανταπόκριση στις ανάγκες των ομάδων αυτών.</p>
<p>14. Θεσμοθέτηση πρωτοκόλλου συνεργασίας μεταξύ Υ.Π.Π. και Υ.Ψ.Υ. για παροχή ψυχολογικής στήριξης σε μαθητές/τριες και στις οικογένειές τους από κλινικό ψυχολόγο ή παιδοψυχίατρο, σε περιπτώσεις δευτερογενούς πρόληψης.</p>
<p>15. Μελέτη και ετοιμασία πρότασης για παροχή ψυχολογικής στήριξης σε μαθητές/τριες και στις οικογένειές τους από ειδικό ψυχολόγο (π.χ. κλινικό) ή παιδοψυχίατρο, με αγορά υπηρεσιών, σε περιπτώσεις δευτερογενούς πρόληψης, όταν δεν επηρεάζεται σε σημαντικό βαθμό η μάθηση του παιδιού και όταν οι Υ.Ψ.Υ. δεν έχουν τη δυνατότητα να παρέχουν συστηματική και μακροχρόνια παρακολούθηση. Το κατά πόσο χρειάζεται να γίνει αγορά υπηρεσιών θα αξιολογείται από την Υ.Ε.Ψ., στο πλαίσιο της συμβουλευτικής που παρέχει στις σχολικές μονάδες.</p>

III. Ενίσχυση δομών

Βασική μέριμνα του θεσμού της εκπαίδευσης είναι να διασφαλίσει, στον μέγιστο δυνατό βαθμό, την ευημερία και την υγιή ανάπτυξη των μαθητών/τριών. Όλοι/Όλες οι μαθητές/τριες έχουν δικαίωμα πρόσβασης σε υπηρεσίες που να ανταποκρίνονται στις ανάγκες τους. Ως εκ τούτου, είναι σημαντική η ενδυνάμωση του πολυθεματικού μοντέλου υπηρεσιών που χρησιμοποιείται και το οποίο περιλαμβάνει τις υπηρεσίες κοινωνικής πρόνοιας, υγείας, εκπαίδευσης, ψυχολογικής στήριξης και καθοδήγησης των παιδιών και των γονιών/κηδεμόνων τους. Μέσα από τις δράσεις της θεματικής αυτής επιδιώκεται η ανάπτυξη πρωτοκόλλων και διαδικασιών που να διευκολύνουν την ανταλλαγή πληροφοριών και καλών πρακτικών μεταξύ συναρμόδιων Υπηρεσιών, με στόχο τη διασφάλιση του συμφέροντος του παιδιού. Παράλληλα, η θεματική στοχεύει στην καλύτερη ανταπόκριση στις ανάγκες των μαθητών/τριών, με έμφαση στις ευάλωτες ομάδες, και την πρακτική στήριξη της σχολικής μονάδας, των εκπαιδευτικών και των γονιών/κηδεμόνων.

Επιπρόσθετα, η θεματική αναγνωρίζει τη δυνατότητα που έχουν τα Μ.Μ.Ε. να κατασκευάζουν, μέσα από την υπερβολική προβολή για λόγους τηλεθέασης, το κοινωνικό πρόβλημα της νεανικής παραβατικότητας, να το ανάγουν σε μείζον θέμα, δημοσιοποιώντας επεισόδια, και να στιγματίζουν πρόσωπα με τρόπο που πλήττει την ανωνυμία και την αξιοπρέπεια του ατόμου που ήρθε ή κατηγορείται ότι ήρθε σε σύγκρουση με τον νόμο (Στυλιανού, 2007).

Συγκεκριμένα, οι στόχοι της θεματικής είναι:

- (i) Βελτίωση του συστήματος διατμηματικών και ενδοτμηματικών διαδικασιών ενημέρωσης και συνεργασίας σε θέματα που αφορούν στην προστασία των παιδιών από κάθε μορφή βίας.
- (ii) Λήψη μέτρων για καλύτερη διασφάλιση του δικαιώματος των μαθητών/τριών στην ιδιωτική ζωή εντός της σχολικής μονάδας.
- (iii) Ανταπόκριση στις ανάγκες των μαθητών/τριών, με έμφαση στις ευάλωτες ομάδες.
- (iv) Λειτουργία σχολικών χώρων και εγκαταστάσεων που είναι ασφαλείς, προσβάσιμοι και προάγουν το απαιτούμενο θετικό κλίμα για την ολιστική ανάπτυξη των μαθητών.
- (v) Υποστήριξη της σχολικής μονάδας για καλύτερη ανταπόκριση στις ανάγκες των μαθητών/τριών.
- (vi) Ανάπτυξη συνεργασίας μεταξύ Υ.Π.Π. και Μ.Μ.Ε., με στόχο την προστασία των μαθητών/τριών από τον στιγματισμό και την παραβίαση του δικαιώματός τους στην ιδιωτική ζωή από τα Μ.Μ.Ε.

Δράσεις

1. Βελτίωση του συντονισμού και της συνεργασίας μεταξύ των συναρμόδιων Υπηρεσιών του Κράτους:
  - I. **Δημιουργία Κεντρικού Δικτύου** για θέματα Προστασίας του Παιδιού, αποτελούμενου από εκπροσώπους του Υ.Π.Π., του Υπουργείου Δικαιοσύνης και Δημοσίας Τάξεως, του Υπουργείου Υγείας και του Υπουργείου Εργασίας, Πρόνοιας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων, για σκοπούς χάραξης ενιαίας πολιτικής στο θέμα της πρόληψης και διαχείρισης της βίας ενάντια στα παιδιά. Καθορισμός όρων εντολής και πρωτοκόλλων συνεργασίας μεταξύ των μελών του Κεντρικού Δικτύου.
  - II. **Δημιουργία Επαρχιακών Δικτύων**, τα οποία στελεχώνονται από λειτουργούς από την Υ.Ε.Ψ., Υ.Κ.Ε., Υ.Ψ.Υ. και την Αστυνομία, με στόχο τον αποτελεσματικότερο χειρισμό περιπτώσεων πρόληψης και διαχείρισης της βίας στο σχολείο και την άμεση επίλυση των προβλημάτων, όταν αυτά παρουσιάζονται. Καθορισμός όρων εντολής και πρωτοκόλλων συνεργασίας μεταξύ των μελών του Επαρχιακού Δικτύου.
2. Θεσμοθέτηση «**Ομάδας Εργασίας Υ.Π.Π. για θέματα προστασίας του παιδιού από τη βία**», με στόχο τη βελτίωση της επικοινωνίας και του συντονισμού μεταξύ διαφορετικών Τμημάτων και Υπηρεσιών του Υ.Π.Π. για λήψη αποφάσεων που αφορούν στην πρόληψη και διαχείριση της βίας στο σχολείο.
3. Μελέτη, ετοιμασία και υποβολή Πρότασης για δημιουργία ανοιχτής εκπαιδευτικής δομής-**Κέντρου Ημέρας**- για μαθητές/τριες οι οποίοι/οποίες χρήζουν εξειδικευμένων υπηρεσιών στήριξης και θεραπείας, για ένα μικρό χρονικό διάστημα. Στο Κέντρο Ημέρας θα καλύπτονται τόσο οι εκπαιδευτικές όσο και οι ψυχολογικές τους ανάγκες.
4. Ενεργοποίηση και αξιοποίηση του **Δικτύου Ενάντια στη Βία στο Σχολείο**, που δημιουργήθηκε το 2014 με πρωτοβουλία του ΠΑ.ΒΙ.Σ., με στόχο την ενδυνάμωση και την καλύτερη οργάνωση της προσπάθειας διάφορων κοινωνικών φορέων στον αγώνα ενάντια στη βία στο σχολείο.
5. Δημιουργία **Δικτύου υποστήριξης της σχολικής μονάδας**, το οποίο να περιλαμβάνει μεταξύ άλλων, λειτουργούς από κρατικές Υπηρεσίες, κοινωνικούς φορείς, τοπική αυτοδιοίκηση, Μ.Κ.Ο. (οι πληροφορίες θα συμπεριλαμβάνονται στον Οδηγό Πρόληψης και Διαχείρισης της Βίας στο Σχολείο).
6. Ανάπτυξη συνεργειών του Υ.Π.Π., σε ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο, για το θέμα της πρόληψης και διαχείρισης της βίας στο σχολείο.
7. Ετοιμασία πρότασης για θεσμοθέτηση πλαισίου συνεργασίας των εκπαιδευτικών κάθε σχολικής μονάδας, ώστε να εξυπηρετούνται με τον καλύτερο δυνατό τρόπο οι εκπαιδευτικές ανάγκες του μαθητικού πληθυσμού με αναπηρία.

<p>8. Ετοιμασία πρότασης για πιλοτική εφαρμογή σε δημοτικά σχολεία του θεσμού του Συμβούλου, τα καθήκοντα του οποίου θα ανατίθενται σε εκπαιδευτικούς Δημοτικής, οι οποίοι κατέχουν μεταπτυχιακές σπουδές στον κλάδο της Συμβουλευτικής. Τα καθήκοντά τους θα περιλαμβάνουν:</p> <ul style="list-style-type: none"> α. Συμβουλευτική μαθητών/τριών και των γονιών/κηδεμόνων τους β. Τήρηση αρχείου γ. Συνεργασία στο σχολείο για την ανταπόκριση στις ανάγκες των μαθητών δ. Ενημέρωση και συνεργασία με άλλους ειδικούς.
<p>9. Στήριξη σχολικής μονάδας για εφαρμογή της πολιτικής για πρόληψη και διαχείριση της βίας στο σχολείο.</p>
<p>10. Ετοιμασία πρότασης για εισαγωγή του θεσμού του Σχολικού Κοινωνικού Λειτουργού. Οι λειτουργοί θα συνεργάζονται με τον/τη μαθητή/τρια και την οικογένειά του/της μέσω επισκέψεων που θα πραγματοποιούν στο οικογενειακό περιβάλλον τους και θα συνεργάζονται με το σχολείο, ώστε να προγραμματίζεται και να δίνεται συντονισμένη βοήθεια στον/στη μαθητή/τρια που τη χρειάζεται. Η τοποθέτηση Σχολικών Κοινωνικών Λειτουργών με αγορά υπηρεσιών θα λειτουργήσει πιλοτικά σε σχολεία Προδημοτικής, Δημοτικής και Μέσης Εκπαίδευσης σε τέσσερις κοινότητες. Η δράση δεν αφορά λειτουργούς των Υ.Κ.Ε.</p>
<p>11. Ενίσχυση του προσωπικού στο Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, που θα ασχολείται με θέματα εκπαίδευσης παιδιών με αναπηρία. Το προσωπικό αυτό θα αναλάβει, μεταξύ άλλων, να οργανώσει πλαίσιο εκπαίδευσης και επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών γενικής τάξης σε θέματα αναπηρίας και χειρισμού της.</p>
<p>12. Συνεργασία των σχολικών μονάδων με μεταφραστές για διευκόλυνση της επικοινωνίας του σχολείου με τους/τις μαθητές/τριες και τους γονείς/κηδεμόνες τους, όταν υπάρχει ανάγκη.</p>
<p>13. Ενίσχυση της Υ.Ε.Ψ. και της Υ.Σ.Ε.Α. με προσωπικό.</p>
<p>14. Προσδιορισμός της συνεργασίας του Κοινοτικού Αστυνομικού και του Παρατηρητή της Γειτονιάς με το σχολείο, στο θέμα της πρόληψης και καταπολέμησης της βίας στο σχολικό περιβάλλον. Συλλογή καλών πρακτικών και προώθησή τους στα σχολεία.</p>
<p>15. Οργάνωση και διάχυση της πληροφόρησης σχετικά με τα δικαιώματα του/της μαθητή/τριας-θύματος βίας και τις υπηρεσίες στήριξης στις οποίες μπορεί να αποταθεί το ενδιαφερόμενο κοινό:</p> <ul style="list-style-type: none"> α. Συμπερίληψη της πληροφόρησης αυτής στη φιλική προς το παιδί έκδοση του Οδηγού Πρόληψης και Διαχείρισης της Βίας στο Σχολείο. β. Δημιουργία αφίσας με όλες τις τηλεφωνικές Γραμμές που παρέχουν στήριξη και πληροφόρηση προς το παιδί, η οποία θα τοποθετηθεί σε ευδιάκριτα σημεία στα σχολεία, με σκοπό να έχουν πρόσβαση όλοι/ες οι μαθητές/τριες. γ. Παροχή επαρκούς πληροφόρησης μέσα από την ιστοσελίδα του Υ.Π.Π., για όλες τις σχετικές ηλεκτρονικές/διαδικτυακές συνδέσεις με τους οργανισμούς/φορείς στους οποίους μπορούν να αποταθούν οι μαθητές/τριες ή/και οι γονείς τους.

16. Εκστρατείες ενημέρωσης του κοινού.
17. Ανάπτυξη συνεργασίας μεταξύ Υ.Π.Π. και Μ.Μ.Ε. σε θέματα προβολής της βίας στο σχολείο.
18. Ανάπτυξη συνεργασίας μεταξύ του Γραφείου Τύπου του Υ.Π.Π. και της Ομάδας Εργασίας του Υ.Π.Π. για θέματα προστασίας του παιδιού από τη βία, με στόχο τη σωστή πληροφόρηση του κοινού για θέματα που αφορούν τη βία στο σχολείο και τη διασφάλιση των δικαιωμάτων των μελών της σχολικής μονάδας.
19. Ετοιμασία πρότασης για χρήση από την κοινότητα αθλητικών εγκαταστάσεων των σχολείων, μετά τη λήξη των εργασιών του σχολείου.
20. Ετοιμασία Οδηγού Καλών Πρακτικών για δράσεις πρόληψης της βίας, μέσα από αθλητικές δραστηριότητες.

IV. Εμπλουτισμός γνώσεων και ενίσχυση δεξιοτήτων για ανάπτυξη ειρηνικών στάσεων και συμπεριφορών από μαθητές/τριες.

Το Αναλυτικό Πρόγραμμα, οι διδακτικές μέθοδοι και το κλίμα του σχολείου πρέπει να διδάσκουν, να αποτελούν παράδειγμα και να εμποτίζουν τους/τις μαθητές/τριες με τις αξίες των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και της ειρήνης και να τους εφοδιάζουν με δεξιότητες για το πώς να εφαρμόζουν τις αξίες αυτές εμπράκτως στη ζωή τους. Παράλληλα, πρέπει να διασφαλίζεται η ποιότητα των Προγραμμάτων και των εκπαιδευτικών παρεμβάσεων που εφαρμόζονται προς την κατεύθυνση αυτή.

Το Υ.Π.Π. στο πλαίσιο της ευρύτερης προσπάθειάς του για εκσυγχρονισμό και μεταρρύθμιση του εκπαιδευτικού συστήματος, που εγκαινίασε τη σχολική χρονιά 2014-15, πέτυχε την αναδόμηση των Αναλυτικών Προγραμμάτων. Οι καινοτομίες αυτές εφαρμόζονται από τη σχολική χρονιά 2015-16. Η στροφή «από τη διδασκαλία ύλης στη διδασκαλία μαθητών» καθορίζει σήμερα την ποιοτική διδασκαλία και εκπαίδευση. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στην ανάπτυξη δεξιοτήτων, στην καλλιέργεια κριτικής σκέψης και δημιουργικότητας, σε στάσεις διά βίου μάθησης, συμβίωσης και συνεργασίας, ούτως ώστε τα μαθησιακά αποτελέσματα να παρέχουν τη βάση για ποιότητα ζωής και ουσιαστική δραστηριοποίηση στη σύγχρονη κοινωνία (βλέπε ιστοσελίδα Υ.Π.Π.: http://www.moec.gov.cy/analytika_programmata/index.html).

Οι στόχοι και οι δράσεις της παρούσας θεματικής ενισχύουν την πολιτική του Υ.Π.Π. για διδασκαλία σε έναν προσανατολισμό, που περνά από τη «διδασκαλία της ύλης και των σελίδων του βιβλίου» στη «διδασκαλία του μαθητή» και στην ικανοποίηση των μαθησιακών και ευρύτερα των αναπτυξιακών του αναγκών.

Οι στόχοι της θεματικής διαμορφώθηκαν ως ακολούθως:

- (i) Έμφαση στην προαγωγή του σεβασμού στα Ανθρώπινα Δικαιώματα, του σεβασμού στη διαφορετικότητα, την ισότητα, τη μη διάκριση και την ειρηνική επίλυση συγκρούσεων, μέσα από το Αναλυτικό Πρόγραμμα.
- (ii) Εκπαίδευση μαθητών/τριών σε Δεξιότητες Ζωής.
- (iii) Εφαρμογή Προγραμμάτων που έχουν τεκμηριωμένη αποτελεσματικότητα.
- (iv) Εφαρμογή επανορθωτικών πρακτικών σε περιπτώσεις άσκησης βίας ή παραβίασης των κανονισμών.
- (v) Αναγνώριση των στερεοτύπων του φύλου και των τρόπων που εκδηλώνονται με τη μορφή βίας.

Δράσεις

1. Εκπαίδευση μαθητών/τριών σε Δεξιότητες Ζωής μέσα από το Αναλυτικό Πρόγραμμα, τις υφιστάμενες δομές, τα προγράμματα της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, τα αξιολογημένα προγράμματα, τις δράσεις κ.τ.λ.
2. Εφαρμογή του προγράμματος ΚίVA σε δημοτικά και γυμνάσια (αφορά παιδιά ηλικίας 6-15 χρονών).
3. Δημιουργία ειδικής ομάδας προγραμμάτων, στο πλαίσιο των υφιστάμενων δομών του Δικτύου Κέντρων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης και των άλλων εκπαιδευτικών προγραμμάτων για το Περιβάλλον και την Αειφόρο Ανάπτυξη, τα οποία θα δίνουν έμφαση στην ανάπτυξη δεξιοτήτων διαλόγου, τη δημιουργική αλληλεπίδραση, τη θετική αυτοεικόνα και τον σεβασμό στη φύση και τον άνθρωπο.
4. Χαρτογράφηση των υφιστάμενων προγραμμάτων που εφαρμόζονται στα σχολεία, με θέματα που άπτονται της πρόληψης και διαχείρισης της βίας στο σχολείο. Η χαρτογράφηση θα γίνει μέσω ηλεκτρονικής πλατφόρμας και ερωτηματολογίου που ετοιμάστηκε από το ΠΑ.ΒΙ.Σ.
5. Δημιουργία φορέα ο οποίος θα αναπτύξει δείκτες και κριτήρια, βάσει των οποίων θα αξιολογεί τα προγράμματα πρόληψης και διαχείρισης της βίας στο σχολείο που εφαρμόζονται στις σχολικές μονάδες.
6. Ανάπτυξη διαδικασιών που να διασφαλίζουν ότι στο σχολείο εφαρμόζονται αξιολογημένα προγράμματα, τα οποία βασίζονται στην ολιστική προσέγγιση για την πρόληψη και διαχείριση της βίας.
7. Πληροφόρηση των μαθητών/τριών για τις υποχρεώσεις τους απέναντι στον νόμο, μέσα από το Αναλυτικό Πρόγραμμα και μέσα από εκστρατείες ενημέρωσης.

V. Συμμετοχή των παιδιών

Η ενεργός συμμετοχή των παιδιών στην ανάπτυξη και εφαρμογή πολιτικών/διαδικασιών/μέτρων/δράσεων/προγραμμάτων κ.τ.λ. είναι σημαντική, γιατί συμβάλλει στην απόκτηση προσωπικών γνώσεων και στην ανάπτυξη δεξιοτήτων και στάσεων, διασφαλίζει ότι οι παρεμβάσεις ανταποκρίνονται στις ανάγκες των μαθητών/τριών, συμβάλλει στην αποτελεσματικότητά τους και στη μείωση της βίας στο σχολείο. Οι έρευνες δείχνουν ότι τα εκπαιδευτικά περιβάλλοντα που βάζουν τον/τη μαθητή/τρια στο κέντρο της μαθησιακής εμπειρίας, έτσι που οι εκπαιδευτικοί να ακούν τις ανησυχίες και τις ανάγκες των παιδιών, έχουν περισσότερες πιθανότητες να αντιμετωπίσουν αποτελεσματικά τη βία παρά τα σχολεία που δε λειτουργούν με αυτό τον τρόπο (Pinheiro, 2006). Τα παιδιά μπορούν να δώσουν σημαντική πληροφόρηση για την εμπειρία τους γύρω από το θέμα, την οποία οι εκπαιδευτικοί μπορούν να χρησιμοποιήσουν στον σχεδιασμό και την υλοποίηση των παρεμβάσεών τους. Η εμπλοκή των μαθητών/τριών είναι από μόνη της μία αποτελεσματική παρέμβαση, γιατί η διαδικασία αναφοράς εμπειριών και συναισθημάτων λειτουργεί θεραπευτικά για τον/τη μαθητή/τρια, ενώ βοηθά τους εκπαιδευτικούς να κατανοήσουν καλύτερα τους/τις μαθητές/τριες και κατ' επέκταση να βελτιώσουν τις στάσεις και τον τρόπο που αντιμετωπίζουν τα παιδιά αυτά (Pinheiro, 2006).

Οι στόχοι της θεματικής διαμορφώθηκαν ως ακολούθως:

- (i) Προαγωγή και ενίσχυση της συμμετοχής των μαθητών/τριών στον σχεδιασμό, την ανάπτυξη, την εφαρμογή, τον έλεγχο πολιτικών και προγραμμάτων σε επίπεδο σχολικής μονάδας και Υ.Π.Π.
- (ii) Διαμόρφωση των διαδικασιών που ακολουθούνται, τόσο σε επίπεδο Υ.Π.Π. όσο και σε επίπεδο σχολικής μονάδας, ώστε να είναι πιο φιλικές προς το παιδί και να ενθαρρύνουν τη συμμετοχή του.
- (iii) Ενδυνάμωση των μαθητών/τριών με δεξιότητες, ώστε να μπορούν να εκφράζουν την άποψή τους, να διεκδικούν τα δικαιώματά τους και να συμμετέχουν στις αποφάσεις που τους/τις αφορούν, με ιδιαίτερη έμφαση στην ενίσχυση των ευάλωτων ομάδων μαθητών/τριών.

Δράσεις

1. Πιλοτική εφαρμογή Ομάδων Μαθητών/τριών Πρεσβευτών/Πρεσβείρων για ένα Ασφαλές Σχολείο (από Δημοτική και Μέση Εκπαίδευση) σε μία επαρχία, με στόχο, αφενός, τη συλλογή των απόψεων των μαθητών/ριών για σκοπούς σχεδιασμού, ανάπτυξης, εφαρμογής και ελέγχου πολιτικών και προγραμμάτων από το Υ.Π.Π., αφετέρου, την ενδυνάμωση των συμμετεχόντων/ουσών για ανάληψη δράσης, τόσο σε πολιτικό επίπεδο όσο και σε επίπεδο σχολικών μονάδων. Μετά την αξιολόγηση της εφαρμογής της δράσης, θα αποφασιστεί κατά πόσο θα θεσμοθετηθεί σε ευρύτερη κλίμακα, ώστε να περιλαμβάνει μαθητές/τριες από όλες τις επαρχίες και όλες τις βαθμίδες, συμπεριλαμβανομένης και της Προδημοτικής.
2. Συνεργασία με Π.Σ.Ε.Μ., Παιδοβουλή και Ομάδα Εφήβων Συμβούλων της Επιτρόπου Προστασίας των Δικαιωμάτων του Παιδιού, με στόχο την ανάπτυξη και εφαρμογή δράσεων που να προάγουν τη συμμετοχή των μαθητών/τριών στη σχολική μονάδα και τη συλλογή των απόψεών τους για αλλαγές στο εκπαιδευτικό σύστημα.
3. Θεσμοθέτηση και εφαρμογή παιδαγωγικών πρακτικών επανορθωτικής δικαιοσύνης, όπως η Κοινωνία της Τάξης, η Ώρα του Κύκλου, οι Επανορθωτικές Συναντήσεις.
4. Ενδυνάμωση των μελών των Μαθητικών Συμβουλίων με γνώσεις και δεξιότητες, ώστε να ασκούν αποτελεσματικότερα τα καθήκοντά τους.
5. Εκπαίδευση των μελών των Μαθητικών Συμβουλίων σε θέματα που σχετίζονται με Ψυχολογικές Πρώτες Βοήθειες προς τους/τις συμμαθητές/τριες τους, εκεί όπου υπάρχει ανάγκη.
6. Εφαρμογή αξιολογημένων προγραμμάτων συνομηλίκων (peer to peer).

VI. Ενδυνάμωση γονιών/κηδεμόνων, εκπαιδευτικών, διευθυντικής ομάδας

Η ανάπτυξη του παιδιού σε ένα οικογενειακό περιβάλλον που χαρακτηρίζεται από υγιείς και υποστηρικτικές σχέσεις, σε συνδυασμό με υψηλά επίπεδα γονικής φροντίδας, καθ' όλη τη διάρκεια της παιδικής ηλικίας, αποτελούν πολύ σημαντικό προστατευτικό παράγοντα για το παιδί (Pinheiro, 2006). Στις κοινωνίες όπου ο ρόλος της οικογένειας εξασθενίζει, οι συνέπειες είναι ιδιαίτερα αρνητικές (Κουρκούτας & Θάνος, 2013). Αποτελεί επιτακτική ανάγκη η ενίσχυση του θεσμού της οικογένειας και των κοινωνικών της λειτουργιών.

Το σχολείο οφείλει να λειτουργεί υποστηρικτικά, δίνοντας στον/στη μαθητή/τρια την ευκαιρία να ζει και να μαθαίνει μέσα σε ένα ασφαλές και υποστηρικτικό περιβάλλον. Παράλληλα, σχολείο και άλλοι θεσμοί μπορούν να λειτουργήσουν υποστηρικτικά προς τους γονείς/κηδεμόνες, βοηθώντας τους, αφενός, να κατανοήσουν τις επιπτώσεις που έχουν στα παιδιά οι στάσεις και οι συμπεριφορές τους και, αφετέρου, να τους προσφέρουν εναλλακτικές λύσεις. Για να μπορέσει το σχολείο να ασκήσει αποτελεσματικά τον ρόλο αυτό, απαιτείται η ενδυνάμωση των εκπαιδευτικών και της διευθυντικής ομάδας.

Οι στόχοι της θεματικής διαμορφώθηκαν ως ακολούθως:

- (i) Ενεργός εμπλοκή των γονιών στον στόχο για προαγωγή ασφαλούς και φιλικού προς το παιδί σχολικού περιβάλλοντος.
- (ii) Ενδυνάμωση των γονιών σε θέματα γονικών δεξιοτήτων.
- (iii) Ενδυνάμωση των εκπαιδευτικών και της διευθυντικής ομάδας σε θέματα δικαιωμάτων του παιδιού, βίας στη βάση του φύλου, ανταπόκρισης στις ανάγκες των ευάλωτων ομάδων μαθητών/τριών, συλλογής/κωδικοποίησης/ανάλυσης δεδομένων για τη βία στο σχολείο, εφαρμογής των πολιτικών και διαδικασιών του Υ.Π.Π.

Δράσεις

1. Ενδυνάμωση γονιών στις πιθανές πιο κάτω θεματικές:

- α. Δεξιότητες επικοινωνίας με παιδιά και εφήβους.
- β. Στάσεις και συμπεριφορές των γονιών προς τα παιδιά τους, οι οποίες προάγουν την υγιή ανάπτυξη των παιδιών, τον σεβασμό προς τον εαυτό, τον συνάνθρωπο και το περιβάλλον, καθώς και την ειρηνική συμβίωση με τον συνάνθρωπο και οι οποίες ανταποκρίνονται στην ηλικία και την ωριμότητα των παιδιών.
- γ. Θέματα φύλου, τρόπος που συνδέονται με τη βία.
- δ. Θετικοί τρόποι διαχείρισης της συμπεριφοράς των παιδιών, ανάλογα με την ηλικία και την ωριμότητά τους.
- ε. Ενδυνάμωση γονιών/κηδεμόνων με μεταναστευτική βιογραφία μέσα από πληροφόρηση και διευκόλυνση της πρόσβασής τους σε υπηρεσίες του κράτους.
- στ. Το παιδί ως υποκείμενο δικαιωμάτων.
- ζ. Ουσιαστική συμμετοχή των γονιών στη διαδικασία λήψης απόφασης για εκπαιδευτική αξιολόγηση και συνεργασία τους με διάφορους φορείς εκπαίδευσης και παροχής υπηρεσιών.
- η. Ενημέρωση για την αναπηρία που χαρακτηρίζει το παιδί τους, για πιθανούς τρόπους παροχής στήριξης και για τον τρόπο λειτουργίας του συστήματος εκπαίδευσης σχετικά με το θέμα αυτό.
- θ. Καθοδήγησή τους στη διεκδίκηση των δικαιωμάτων του παιδιού τους.
- ι. Το κτίσιμο μεντορικής σχέσης μεταξύ γονέα και παιδιού.
- ια. Πρόληψη και αντιμετώπιση του ομοφοβικού και του τρανσφοβικού εκφοβισμού στο σχολικό περιβάλλον.

2. Ενδυνάμωση εκπαιδευτικών στις πιθανές πιο κάτω θεματικές:

- α. Δεξιότητες επικοινωνίας με παιδιά, έφηβους, συναδέλφους, γονείς.
- β. Το δικαίωμα του παιδιού να εκφράζει την άποψή του σε θέματα που το αφορούν και αυτή να λαμβάνεται υπόψη.
- γ. Θέματα φύλου και πώς συνδέονται με τη βία.
- δ. Ευάλωτες ομάδες παιδιών και οι ανάγκες τους.
- ε. Αρχές της φιλικής προς το παιδί δικαιοσύνης και η εφαρμογή τους στο σχολικό πλαίσιο.
- στ. Συλλογή, κωδικοποίηση και ανάλυση δεδομένων που σχετίζονται με τη βία στη σχολική μονάδα.
- ζ. Αρχές και μέθοδοι εφαρμογής της βιωματικής μάθησης.
- η. Έγκαιρος εντοπισμός παιδιών με αναπηρίες.
- θ. Θέματα αναπηρίας και χειρισμού της στο πλαίσιο της γενικής τάξης.
- ι. Αναγνώριση και διαχείριση περιστατικών σχολικού εκφοβισμού.

- ια. Θετική διαχείριση συμπεριφορών στην τάξη.
- ιβ. Εφαρμογή επανορθωτικών διαδικασιών.
- ιγ. Ενδυνάμωση των εκπαιδευτικών για εφαρμογή στη σχολική μονάδα προγραμμάτων, στα οποία έχουν ενεργό ρόλο οι ίδιοι/ες οι μαθητές/τριες (peer to peer education), όπως σχολική διαμεσολάβηση, δημιουργία ομάδας υποστήριξης για θύματα σχολικού εκφοβισμού, ομάδες υποστήριξης συνομηλίκων.
- ιδ. Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα HOPEs (Happiness, Optimism, Positivity and Ethos at Schools) – Επιμόρφωση εκπαιδευτικών με σεμινάρια στις πέντε επαρχίες σε ό,τι αφορά στο περιεχόμενο και στην εφαρμογή του προγράμματος.
- ιε. Βιωματικά εργαστήρια ενίσχυσης της εκπαιδευτικής διαδικασίας και της ομαδοσυνεργατικής ένταξης των παιδιών, μέσω της διδασκαλίας ρυθμού και κρουστών.
- ιστ. Το κτίσιμο μεντορικής σχέσης μεταξύ εκπαιδευτικού και παιδιού.
- ιζ. Πρόληψη και αντιμετώπιση του ομοφοβικού και του τρανσφοβικού εκφοβισμού στο σχολικό περιβάλλον.

3. Ενδυνάμωση διευθυντικής ομάδας στις πιθανές πιο κάτω θεματικές:

- α. Δεξιότητες επικοινωνίας με παιδιά, εφήβους, συναδέλφους, γονείς.
- β. Θέματα αποτελεσματικότερης διοίκησης σχολείου και ανάπτυξης θετικού σχολικού κλίματος.
- γ. Το δικαίωμα του παιδιού να εκφράζει την άποψή του σε θέματα που το αφορούν και αυτή να λαμβάνεται υπόψη.
- δ. Θέματα φύλου και πώς συνδέονται με τη βία.
- ε. Ευάλωτες ομάδες παιδιών και οι ανάγκες τους.
- στ. Αρχές της φιλικής προς το παιδί δικαιοσύνης και η εφαρμογή τους στο σχολικό πλαίσιο.
- ζ. Ενημέρωση για καινούργιες πολιτικές/διαδικασίες, καθώς και καλές πρακτικές που αναπτύσσονται στο πλαίσιο της Εθνικής Στρατηγικής.
- η. Ανάπτυξη πλαισίου συνεργασίας διευθυντικής ομάδας, ειδικού παιδαγωγού και άλλων επαγγελματιών/θεραπευτών ή υπηρεσιών που εργάζονται στο πλαίσιο εκπαίδευσης παιδιών με αναπηρία, με στόχο τη δημιουργία μιας πιο συμπεριληπτικής σχολικής μονάδας.
- θ. Το κτίσιμο μεντορικής σχέσης μεταξύ διευθυντικής ομάδας και εκπαιδευτικών.
- ι. Πρόληψη και αντιμετώπιση του ομοφοβικού και του τρανσφοβικού εκφοβισμού στο σχολικό περιβάλλον.

Z. Παρακολούθηση της εφαρμογής της Εθνικής Στρατηγικής

Καθοριστικός παράγοντας για την επίτευξη του σκοπού και των στόχων της Εθνικής Στρατηγικής είναι η αποτελεσματική εφαρμογή των δράσεών της, η οποία με τη σειρά της εξαρτάται από τη δέσμευση όλων των εταίρων και από τη μεταξύ τους συνεργασία.

Για την αποτελεσματικότερη εφαρμογή της Εθνικής Στρατηγικής λήφθηκαν τα πιο κάτω μέτρα:

1. **Καθορισμός συντονιστή δράσης:** Για κάθε δράση της Εθνικής Στρατηγικής ορίστηκε ως συντονιστής ένας εκ των εταίρων. Αρμοδιότητες του συντονιστή είναι:
  - α. Να αναπτύξει σχεδιασμό για την υλοποίηση της δράσης με χρονοδιαγράμματα.
  - β. Να συντονίζει την εφαρμογή της δράσης.
  - γ. Να ετοιμάζει αναφορά για την πρόοδο των εργασιών, κάθε τέσσερις μήνες, την οποία θα αποστέλλει στην Επιτροπή Παρακολούθησης (βλ. πιο κάτω) και στον Τεχνικό Σύμβουλο (βλ. πιο κάτω).
  - δ. Να αξιολογήσει την αποτελεσματικότητα της δράσης.

2. **Καθορισμός Επιτροπής Παρακολούθησης της Εθνικής Στρατηγικής:** Η Επιτροπή Παρακολούθησης απαρτίζεται από εκπροσώπους από τα συναρμόδια Υπουργεία (Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού, Υπουργείο Δικαιοσύνης και Δημοσίας Τάξεως, Υπουργείο Υγείας, Υπουργείο Εργασίας, Πρόνοιας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων) και οποιονδήποτε φορέα ανέλαβε συντονισμό δράσης ή/και δράσεων. Η Επιτροπή θα ορίσει τον/την Πρόεδρό της, ο/η οποίος/α θα έχει την ευθύνη να συγκαλεί και να συντονίζει τις συνεδρίες. Αρμοδιότητες της Επιτροπής Παρακολούθησης είναι:
  - α. Η παρακολούθηση της υλοποίησης των δράσεων της Εθνικής Στρατηγικής.
  - β. Η διάχυση έγκυρης και έγκαιρης πληροφόρησης και διαφώτισης στην κοινωνία με διάφορα μέσα.
  - γ. Η έγκριση υλικού για χρήση στις δράσεις της Εθνικής Στρατηγικής, είτε από τον ιδιωτικό είτε από τον δημόσιο τομέα.

3. **Επιστημονικός Σύμβουλος:** Ο Υπουργός Παιδείας και Πολιτισμού έχει ορίσει Επιστημονικό Σύμβουλο, ο οποίος θα λειτουργεί ως εξωτερικός παρατηρητής/σύμβουλος της εφαρμογής της Εθνικής Στρατηγικής. Αρμοδιότητες του Επιστημονικού Συμβούλου είναι:
  - α. Να δίνει ανατροφοδότηση στους συντονιστές των δράσεων σχετικά με την πορεία των εργασιών τους, με βάση τα χρονοδιαγράμματα που θα τεθούν.

- β. Να συμμετέχει στις συνεδρίες της Επιτροπής Παρακολούθησης.
- γ. Να δίνει ανατροφοδότηση στην Επιτροπή Παρακολούθησης σχετικά με την πορεία των εργασιών και πρόταση λύσεων σε προβλήματα/δυσκολίες που ενδέχεται να προκύπτουν.
- δ. Να ετοιμάζει αναφορά, κάθε έξι μήνες, προς το Υπουργικό Συμβούλιο, σχετικά με την πορεία εργασιών.

Η. Εταίροι Εθνικής Στρατηγικής

Η Εθνική Στρατηγική αποτελεί μια εθνική συμμαχία. Όλοι οι εταίροι ανταποκρίθηκαν θετικά στην πρόσκληση του Υ.Π.Π. να συμμετέχουν ενεργά, παρέχοντας τις απόψεις τους κατά τη διαδικασία σχεδιασμού της Εθνικής Στρατηγικής. Η συμβολή τους στη διαμόρφωση του τελικού κειμένου ήταν καθοριστική και αρκετές από τις δράσεις που περιλαμβάνονται είναι το αποτέλεσμα της συμβολής των εταίρων.

Η συμβολή των εταίρων στην υλοποίηση των δράσεων θα καθορίσει και τον βαθμό επιτυχίας της Εθνικής Στρατηγικής.

Οι εταίροι της Εθνικής Στρατηγικής είναι:

1. Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού
  - Διεύθυνση Δημοτικής Εκπαίδευσης
  - Διεύθυνση Μέσης Γενικής Εκπαίδευσης
  - Διεύθυνση Τεχνικής και Επαγγελματικής Εκπαίδευσης
  - Υπηρεσία Εκπαιδευτικής Ψυχολογίας
  - Υπηρεσία Συμβουλευτικής και Επαγγελματικής Αγωγής
  - Τομέας Ειδικής Αγωγής και Εκπαίδευσης
  - Συντονιστική Επιτροπή Αγωγής Υγείας και Πολιτότητας
  - Ομάδα Άμεσης Παρέμβασης
  - Παρατηρητήριο για τη Βία στο Σχολείο
  - Παιδαγωγικό Ινστιτούτο
2. Υπουργείο Υγείας
  - Υπηρεσίες Ψυχικής Υγείας Παιδιού και Εφήβου
3. Υπουργείο Εργασίας Πρόνοιας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων
  - Υπηρεσίες Κοινωνικής Ευημερίας
4. Υπουργείο Δικαιοσύνης και Δημοσίας Τάξεως
  - Αστυνομία

5. Επίτροπος Προστασίας των Δικαιωμάτων του Παιδιού
6. Επίτροπος Διοικήσεως και Προστασίας Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων
7. Επίτροπος Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα
8. Επίτροπος Ισότητας των Φύλων
9. Επίτροπος Εθελοντισμού
10. Κυπριακός Οργανισμός Αθλητισμού
11. Οργανισμός Νεολαίας Κύπρου
12. Αρχή Αντιμετώπισης Εξαρτήσεων Κύπρου
13. Παγκύπρια Οργάνωση Ελλήνων Δασκάλων
14. Οργάνωση Ελλήνων Λειτουργών Μέσης Εκπαίδευσης Κύπρου
15. Οργάνωση Λειτουργών Τεχνικής Εκπαίδευσης
16. Παγκύπρια Συνομοσπονδία Ομοσπονδιών Γονέων και Κηδεμόνων Δημόσιων και Κοινοτικών Νηπιαγωγείων
17. Παγκύπρια Συνομοσπονδία Ομοσπονδιών Συνδέσμων Γονέων Σχολείων Δημοτικής Εκπαίδευσης
18. Παγκύπρια Συνομοσπονδία Ομοσπονδιών Συνδέσμων Γονέων Δημόσιων Σχολείων Μέσης Εκπαίδευσης
19. Παγκύπρια Σχολή Γονέων
20. Πανεπιστήμιο Κύπρου
  - Τμήμα Επιστημών της Αγωγής
  - Τμήμα Ψυχολογίας
  - Τμήμα Νομικής
21. Πανεπιστήμιο Λευκωσίας
  - Νομική Σχολή
  - Ερευνητική ομάδα Τμήματος Ψυχολογίας (Psi Chi)

- Κέντρο Έρευνας και Συμβουλευτικών Υπηρεσιών Πανεπιστημίου Λευκωσίας
- Μέντωρ

22. Πανεπιστήμιο Νεάπολις

23. Αρχή Αντιμετώπισης Εξαρτήσεων Κύπρου

24. Κυπριακός Σύνδεσμος Οικογενειακού Προγραμματισμού

25. Σύνδεσμος Κοινωνικών Λειτουργών Κύπρου

26. Σύνδεσμος Πρόληψης και Αντιμετώπισης της Βίας στην Οικογένεια

27. Συμβούλιο Νεολαίας Κύπρου

28. Μεσογειακό Ινστιτούτο Σπουδών Φύλου

29. Σύνδεσμος Ψυχολόγων Κύπρου

30. Παγκύπριος Σύνδεσμος Ειδικών Παιδαγωγών

31. Ένωση Κοινοτήτων Κύπρου

32. Κωσταντέιον Κέντρο Εγκληματολογίας και Δικανικών Επιστημών Κύπρου

33. ACCEPT

34. Hope For Children CRC Policy Center

Παρόλο που οργανωμένα σύνολα παιδιών, όπως η Π.Σ.Ε.Μ., η Παιδοβουλή και η Ομάδα Εφήβων Συμβούλων της Επιτροπής Προστασίας των Δικαιωμάτων του Παιδιού, δε συμμετείχαν στο στάδιο σχεδιασμού της Εθνικής Στρατηγικής, είναι σημαντικοί εταίροι στο στάδιο υλοποίησής της και οι απόψεις τους θα καθορίσουν και τον τρόπο με τον οποίο θα υλοποιηθούν οι δράσεις.

Συντμήσεις:

Λ.Ο.Α.Τ.Κ.Ι.
Μ.Μ.Ε.
Μ.Κ.Ο.
Π.Α.Β.Ι.Σ.
Π.Σ.Ε.Μ.
Υ.Ε.Ψ.
Υ.Κ.Ε.
Υ.Σ.Ε.Α.
Υ.Ψ.Υ.

Λεσβίες Ομοφυλόφιλοι Αμφισεξουαλικοί Τρανς Κουίηρ Ίντερσεξ
Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης
Μη Κυβερνητικοί Οργανισμοί
Παρατηρητήριο για τη Βία στο Σχολείο
Παγκύπρια Συντονιστική Επιτροπή Μαθητών
Υπηρεσία Εκπαιδευτικής Ψυχολογίας
Υπηρεσίες Κοινωνικής Ευημερίας
Υπηρεσία Συμβουλευτικής και Επαγγελματικής Αγωγής
Υπηρεσίες Ψυχικής Υγείας

Βιβλιογραφία

Australia Education Services. (2010). *National Safe Schools Framework*. Ministerial Council for Education.

Convention on the Rights of the Child. (n.d.). Ανάκτηση από <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CRC.aspx>

Council of Europe. (2006). *Violence reduction in schools-how to make a difference*. Council of Europe.

Council of Europe. (2009). *Council of Europe Policy guidelines on integrated national strategies for the protection of children from violence*. Council of Europe.

Pinheiro, P. S. (2006). Violence against children in schools and educational settings. Στο *The United Nations Study on Violence against Children* (σσ. 109-171). Geneva: United Nations Publishing Services.

Stopping Violence in Schools: A guide for teachers. (2011). UNESCO.

UNESCO. (2016). *OUT IN THE OPEN. Education sector responses to violence based on sexual orientation and gender identity*. Paris: United Nations.

UNESCO. (2017, January). Retrieved from www.unesdoc.unesco.org

UNESCO. (2017). *School violence and bullying. Global status report*. Paris: United Nations .

United Nations. (2017). *Policy Paper 29: Let's decide how to measure school violence*. United Nations.

WHO. (2002). *World report on violence and health*. Geneva: World Health Organization.

Κουρσουμπά, Λ. (2011). *Θέση Επιτρόπου Προστασίας των Δικαιωμάτων του Παιδιού για την αγωγή και εκπαίδευση παιδιών με αναπηρίες*. Λευκωσία.

Κουρσουμπά, Λ. (2014). *Έκθεση της Επιτρόπου Προστασίας των Δικαιωμάτων του Παιδιού Λήδας Κουρσουμπά αναφορικά με την πρακτική εφαρμογή των δικαιωμάτων των παιδιών που λαμβάνουν ειδική αγωγή και εκπαίδευση στα δημόσια σχολεία*. Λευκωσία.

- Κουρσουμπά, Λ. (2014). Έκθεση της Επιτροπής Προστασίας των Δικαιωμάτων του Παιδιού Λήδας Κουρσουμπά αναφορικά με τον έγκαιρο εντοπισμό παιδιών με μαθησιακές δυσκολίες στα πλαίσια του σχολείου. Λευκωσία.
- Κουρσουμπά, Λ. (2017). Έκθεση της Επιτροπής Προστασίας των Δικαιωμάτων του Παιδιού Λήδας Κουρσουμπά αναφορικά με τις διαδικασίες και διοικητικές πρακτικές που διέπουν τη λήψη απόφασης για ένταξη παιδιών με αναπηρίες σε συγκεκριμένο πλαίσιο φοίτησης. Λευκωσία.
- Παπαδόπουλος, Μ., Καραγιάννη, Μ., Βλάμη, Σ., & Ιερείδης, Κ. (2011). Παγκύπρια έρευνα για το σχολικό κλίμα και την θυματοποίηση σε σχολεία δημοτικής και μέσης εκπαίδευσης της Κύπρου. Λευκωσία: Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού.
- Παπαδοπούλου, Α. (2015). Εθνική Στρατηγική και Σχέδιο Δράσης για την Καταπολέμηση της Σεξουαλικής Κακοποίησης και Εκμετάλλευσης Παιδιών και της Παιδικής Πορνογραφίας. Ομοσπονδιακό Κέντρο για την Αγωγή Υγείας.
- Στυλιανού, Σ. (2007). Νεανική Παραβατικότητα και Κυπριακή Κοινωνία. Λευκωσία: Πανεπιστήμιο Λευκωσίας.
- Υ.Π.Π. (2016). Κώδικας Συμπεριφοράς κατά του Ρατσισμού και Οδηγός Διαχείρισης και Καταγραφής Ρατσιστικής Συμπεριφοράς. Λευκωσία: 978-9963-0-1576-4.